
OSMANLI SOSYAL DEMOKRAT OLSAYDI

Mehmet Ali KILIÇBAY*

Tarih boyunca ortaya çıkan çeşitli eşitlikçi hareketleri veya maddî olanakların varolan usûlden farklı bir şekilde bölüşülmesini öneren çeşitli fikir hareketleri ile eylemleri, sosyalist doktrinin ve uygulamanın çerçevesine yerleştirmek, insan toplumları, varolduğundan beri sosyalist bir mücadelenin de ete kemiğe büründüğünü ileri sürmek, bazı düşünürlerin kendilerini alıkoyamadıkları yanlış bir çerçevlendirmedir. Bu tavır yanlış olmaktan da öteye geçerek, gerçeklerin görülmesine engel olacak kadar kaypak ve muğlâk bir ideolojik yapı da yaratmaktadır. Sermayenin varolduğu her topluma kapitalist nitelmesi nasıl uygun düşmezse, toplumsal mücadelelerin ekonomik boyut kazanmış olmaları da sosyalizmin teşhisine yeterli olmaz. O halde bu alanı çerçevelemek gerekmektedir.

ÇERÇEVE

Sosyalizmin doğumu, kapitalizmin belli bir coğrafyada ve belli bir zamanda egemen olmasıyla gerçekleşmiştir. Daha açık bir ifadeyle, kapitalizm ile sosyalizm ikiz kardeşlerdir. Bunu söyleyen birinin, öncelikle kapitalizmin ne olduğunu ve nasıl egemen olduğunu ortaya koyması gerekir.

Çok soyutlanmış bir tanımla kapitalizm, spekülasyonun ekonomiye egemen olması demektir. Yani" finans, banka, spekülatif ticaret, borsa gibi alanların bir ekonomik çerçevenin denetimini ele geçirmesi ve buna bağlı

* Bu makale Türkiye Günlüğü Dergisininin 1991 Yaz/15 sayısında Yayınlanmıştır.

olarak hem arzın, hem de güdülenen talebin finans alanı tarafından uzaktan kumandası kapitalizm denilen sistemi oluşturmaktadır. Tabii finans alanının böyle bir konuma gelebilmesi için sermaye birikimi, sermayenin yoğunlaşması, mülksüzleşmiş proletaryanın emek gücünün tümünü temsil eder hale gelmesi, ulusal ve uluslararası piyasaların hem kurulması, hem de eklenmesi, mamul ve hammadde pazarlarının ekonomi-dünyanın merkez finans çevrelerinin denetimine geçmesi ve bütün bunların altyapısını oluşturmak üzere, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması vb. gerekir ama bunlar kapitalizmin oluşma sürecindeki aşamalarıdır. Eğer tüm bu süreçler finansal spekülasyona ulaşamazlarsa, kapitalizmin varlığından söz etmek mümkün olamaz. Burada bir parantez açmanın tam zamanıdır. Özellikle Doğu Avrupa'nın "sosyalist" denilen (onlar da kendilerine öyle diyorlardı ama, bu tamamen tartışmalıdır) rejimlerinin birbiri peşi sıra çökmelerinden sonra gündeme geldiği üzere, kapitalizmi özel mülkiyetin temel hukukî yapı olmasıyla özdeşleştirmek, neredeyse üzerinde tam bir anlaşma sağlanmış görüşlerden biri haline gelmiştir. Oysa özel mülkiyetin, kapitalizmin kurucu unsurlarından biri olmadığını tüm iktisatçılar bilir. Özel mülkiyet tüm tarzlarla evlilik yapabilen tarafsız bir değişkendir. Bu açıdan köleci toplumda, feodal toplumda olabildiği gibi, kapitalist toplumda da olmuştur ve sosyalist toplumda da olabilirdi ve hâlâ olabilme olanağı var. İkincisi kâr kurumu ve bu kârın özel ellerde kalabilmesi de kapitalizme özgü kurumlardan biri ol mayıp, tıpkı özel mülkiyet gibi tüm tarzlarla evlilik yapabilen bir değişkendir. Bu açıdan kapitalizmi kendine özgü kurumların eklenmesi açısından teşhis etmeye kalktığımız zaman ortaya çıkan esas nokta; spekülasyonun ekonominin çehresini belirlemesi olmaktadır. Sosyalizm bu açıdan, yetmiş yılı aşan pratiği esnasında kapitalizmi kendine özgü kurumları aracılığıyla değil de, her tarzda varolabilen kurumları aracılığıyla tarayabildiği için, bunların reddedilmesi halinde sosyalizmin kurulabileceğini sanma yanılgısına düşmüş, diğer birçok nedeninin yanı sıra, bu nedenin de ağırlık yapmasıyla sosyalizmi kurmayı başaramamıştır. Oysa, çoğu zaman iddia edildiğinin aksine özel mülkiyet ve kâr gibi kurumlar sosyalizmde de yer alabilirler. Bunun yanı sıra fiyatın piyasada oluşması da kapitalizme özgü bir kurum değildir ve sosyalizmde de bal gibi serbest piyasa bulunabilir. Bu açıdan özellikle soğuk savaş döneminde dünya ekonomilerinin Batılı iktisatçılar tarafından "Serbest Piyasa Ekonomileri" ve "Merkezden Plânlı Ekonomiler" olarak ikiye ayrılmaları ve propaganda sonucu birincinin kapitalizmle, ikincinin de sosyalizmle özdeş tutulması vahim bir bilim adamı ihaneti olmuş, kafaları çok fazlasıyla karıştırmıştır. Serbest piyasa ne kapitalizme, ne de sosyalizme, sonuç olarak hiçbir tarza özgü değildir. Kapitalizmin ve sosyalizmin bilgisini üretebilmek için, insanların şimdiye kadar

onlara dayatılmış olan ve refleks haline dönüşmüş bulunan eski basmakalıp adlandırmalardan kurtulmaları gerekmektedir.

Her üretim tarzı gibi, kendine özgü bir ekonomik yapılanmaya sahip olan ve üst düzeyde spekülasyona dayanan kapitalizmin de ideolojik bir çerçeveye ihtiyacı vardır. Bu çerçeve liberalizm denilen düşünce akımı tarafından sağlanmıştır. Fizyokratların Fransız Aydınlanmasının entellektüalizmi içinde, XVIII.yüzyılın ortasında geliştirdikleri "laissez faire, laissez passer" ilkesi, bu ideolojinin temelini meydana getirmiştir: Kimse kimseye müdahale edemez. Bayrağı devralan İngiliz siyasal iktisatçıları (bunlara sonradan klasikler denilecektir), ifadesini Adam Smith'in "görünmez el" benzetmesinde bulacak olan bir kavrayışla, müdahalenin gereksizliğini, çünkü her şeyin piyasa mekanizmaları yoluyla düzene ve hizaya gireceğini söylemişlerdir. Neo-klasikler ise, fiyatın ekonominin tek düzenleyici faktörü olduğunu ilân ederek, her şeyin ekonomi içinde çözüldüğünü ileri sürmüşlerdir.

Eğer bu üç liberal okulun önermeleri doğru olsaydı kapitalizm diye bir şey olamaz, ilkel toplumlardaki takastan öteye geçilemezdi. Bu ideolojik örtünün altında gizlenen gerçek, kapitalist ekonominin ancak eşitsiz mübadele sayesinde inşa edilebildiğidir. Tarımla endüstri, kırla kent, gelişmiş ülke ile azgelişmiş ülke, sermaye sahipleri ile emekçiler arasındaki her türden faktör veya mal mübadeleleri eşdeğerler üzerinden değil de, daha değerlinin daha değerliyi satın aldığı bir kapitalist mübadele haddinden olmaktadır. Zaten sermaye birikimini ve spekülasyonu mümkün kılan da kapitalizmin bu özelliğidir. Laissez faire...ilkesi doğrultusunda müdahalenin devre dışı bırakılmak istenmesi ilk bakışta halisane bir arzu gibi gözükmektedir. Ama burada ilk önce sorulması gereken, fizyokratların ve klasiklerin kalkmasını istedikleri müdahalenin hangi yönde işlediğidir. Sözü edilmeden, genelleştirilerek asıl muhtevastan soyutlanan ve böylece idealize edilen müdahale, ekonomide tekeller oluşmasına karşı olanıdır. Kapitalizmin mesafe kazanmaya başladığı dönemlerdeki Batı Avrupa ekonomisinin örgütlenmesine biraz daha yakından bakılacak olursa, küçük üreticilerin, küçük satıcıların, emekçilerin belli bir iş kolunda uzmanlaştıklarının görülmesine karşılık, büyük girişimcilerin asla uzmanlaşmadıkları görülecektir. Bu, bugün de böyle olmayı sürdürmektedir. Bunun tek nedeni vardır; spekülasyon uzmanlaşma ile birlikte yürüyemez, ekonominin rastlantılarının çıkartacağı spekülasyon olanaklarından yararlanabilmek için uzmanlaşmamak gerekir. Bu da kapitalizmin üst katlarının hak ve ayrıcalığı olarak görülmekte ve liberaller işte buna müdahale edilmesine karşı çıkmaktadırlar. Örnek verirsem, bir zahirecinin kıtlıktan doğan buğday fiyatı

artışlarından sağlayacağı ek kâr kısıtlıdır ve geçicidir, üstelik bunu belirlemesi olanaksızdır. Buna karşılık, hem bankacılık, hem madencilik, hem de toptan ticaret yapan Mediciler gibi bir ailenin buğday fiyatlarının artmasından sağlayabileceği spekülasyon olanakları adeta sınırsızdır. Bunun yanı sıra, kapitalizmin üst katlarını tutanlar, bu gibi olanakları kendileri de yaratmaktadırlar, istifçilik, tekel, arz daraltma vs. Bu konuyu sahifelerce uzatmak mümkündür ancak, çok kısaca örneğimizdeki uzmanlaşmış zahirecinin kapitalist olmadığını, uzmanlaşmamış Medicilerin ise tipik kapitalistler olduğunu vurgulamak isterim. Günümüzde de kapitalizmin bu temel özelliğinin sürdürdüğünü söylemiştim. Çokuluslu şirketlerin uzmanlaşmama dereceleri bunun en açık kanıtıdır.

Liberal ideolojinin bu eşitsiz mübadeleye ve her türden spekülasyonun meşrulaştırılmasına dayalı yapıyı gizlemesi ve kapitalist mübadele haddini görünmez el ve fiyatın piyasada oluşması hurafeleriyle algılayarak, olması gereken durumlar olarak göstermesi karşıtını doğurmuştur. İşte, sosyalist dediğimiz karşı ideoloji Fransız Devrimi'ni önceleyen birkaç onyıl içinde ve Aydınlanma hareketinin entellektüalist geleneği içinde ortaya çıkmıştır. Sosyalizm, başından itibaren kendini tam anlamıyla ayrı ve karşıt bir yapı olarak oluşturmaya gayret etmiştir. Bu nedenle, onun da tıpkı liberalizm gibi ekonomik, siyasal, toplumsal vb. modelleri vardır ve bunların tümü sosyalist doktrini; bu modellerin yapılanma ve eklemleşme biçimleri de sosyalist okulları ortaya çıkartmaktadır.

Bugün sıklıkla öyle olduğunun söylenmesine rağmen, sosyalist-ekonomik model hiçbir zaman uygulanmamıştır. 1917'de Rusya'da iktidara gelen Bolşevikler, Sovyet ekonomisini bugüne kadar sosyalist bir modele göre değil de, dünya ekonomisini kendi amaçlarına göre örgütlemiş olan Batı kapitalizminin dünyaya dayattığı modellere göre örgütlemiştir. Bolşeviklerin kapitalizme teşhis koyarken, özel mülkiyetin onun en belirleyici ögesi olması yanılığına düşmeleri sonucu üretim araçlarının devletleştirilmesi, ortaya bir sosyalizm değil. Batı kapitalizminin kurallarına göre oynayan bir devlet kapitalizmi çıkartmıştır. Uzağa gitmeye gerek yoktur, bugün hep birlikte yaşadığımız Doğu Avrupa rejimlerinin dramatik tasfiye sürecinde ortaya tüm çıplaklığıyla çıkan olgu. Doğu ekonomilerinin Batı ekonomilerinin kötü ve niteliksiz birer kopyalan olduğudur. O kadar ki, Doğu Avrupa rejimlerine tabi ülkelerdeki halkın büyük bir kesimi uzun süren "sosyalist" uygulama esnasında, sosyalist bir bilince asla kavuşturulmadıklarından, bugün Batı tipi tüketim kalıpları içine çok büyük bir hızla girmektedirler. Üstelik Batı'nın taklidi öylesine bir boyut kazanmıştır ki, Doğu'nun Batı gibi olması değil de, onun çok yoz bir taklidi olması tehlikesi ortaya

çıkılmaktadır. Batı'nın macerasını onun kuralları içinde yaşamayan Doğu, bu deri değiştirme ameliyesi esnasında, Batı'dan gelen herşeyin iyi olduğu yanılığısına ve ayrımsızlığına düşmektedir. Bunun böyle olmasının esas nedeni de, bu ülkelerde sosyalizm değil de, tepeden yönetilen bir devlet kapitalizminin egemen olmuş olmasıdır. Bu devlet kapitalizmi hem insanların ihtiyaç kavramlarını değiştirmemiş, hem de kendinde içkin beceriksizliklerden ötürü insanların sürekli bir tüketim beklentisi içinde bırakmıştır. Sonuçta her gördüklerine saldıran aç bir tüketiciler grupundan başka bir şey çıkartmayı becerememiştir.

Bu noktada, şu an için söylenebilecek husus, sosyalist ideolojinin iktidarda olduğu ülkelerde kapitalizme alternatif bir ekonomi kuramadığıdır. O zaman geriye, bu ideolojiden türeyen ama ekonomik alanda kapitalist kuralların geçerliğini kabul eden doktrinler kalmaktadır. Yani sosyal demokrasi.

DEMOKRASİ ZATEN SOSYAL DEĞİL MİDİR?

Eğer Atina demokrasisi kastediliyorsa veya eğer Hitler Almanyası aklı geliyorsa değildir. Demokrasi, eğer halkın belli aralıklarla sandık başına gitmesi olarak anlaşılıyorsa gene sosyal değildir. Kapitalizmin ekonomi alanındaki başboşluğunu dizginleyecek mekanizmalar geliştirilebilirse demokrasi sosyal olmaktadır.

İşte sosyal demokrasi bu görevi üstlenmeyi talep eden siyasal doktrindir. Sosyalizm gibi bizatihi kendine ait bir ekonomi modeline sahip değildir ama liberalizm gibi herşeyin kendiliğinden düzene gireceğine de inanmamaktadır. Demek ki, sosyal demokrasi kapitalizm ile sosyalizmin kesişme terimi olarak ortaya çıkmakta ve sosyalizme nazaran liberal, kapitalizme nazaran da müdahaleci bir nitelikte olmaktadır.

Aslında sosyal demokrasi sivil toplumcu bir doktrindir. Burada hemen belirtmenin yararlı olacağı üzere, kapitalist ideoloji, sivil topluma ilişkin herhangi bir kavrayışa sahip değildir. En gerici faşist veya monarşik rejimlerle birarada yaşayabilmesi de bunun en belirgin kanıtıdır. Sosyalizm ise, tanım gereği zaten proletarya diktatörlüğüdür ve herhangi bir sivil toplum kaygısı yoktur. O zaman sosyal demokrasi, ekonomik endişeleri ağır basan kapitalizm ile sosyalizm düşman kardeşlere nazaran, toplumsal alana yönelik bir doktrin olmaktadır. Daha doğrusu, bireylerin kendi iradeleri içinde oluşturdukları çeşitli topluluklara hayat hakkı tanıyan, bunların uyumu ve armonisi peşinde koşan bir dünya görüşü olmaktadır. Buradan sosyal demokrasinin Türkiye'de nasıl anlaşıldığına geçelim.

OSMANLI SOSYAL DEMOKRAT OLSAYDI

Tarihte olasılık tartışmak fantezidir. Yaşanmış, olmuş bitmiş, geriye dönüşü olanaksız bir alana yönelik olarak "eğer"le başlayan önermeler, çoğu zaman zihin jimnastiğinden öteye yarar sağlamaz. Ama bu konuda biraz farklı bir durum varmış gibi gözükmektedir. Çünkü, bir olmuş bitmiş değil de, bir süreklilik varmış gibi gözükmektedir. Bana göre eğer Osmanlı sosyal demokrat olsaydı, bugün geniş kesimlerin Türkiye'de sosyal demokrasiden anladıklarından çok farklı şeyler anlamazdı.

Bu önermeyi delillendirmek üzere, Osmanlı toplum ve ekonomi anlayışıyla, ülkemizdeki resmî sosyal demokrat doktrini kıyaslamak gerekmektedir. Bunun için de ilân edilmiş ilkeleri ele almak yeterli olacaktır.

1- Türkiye'de resmi sosyal demokrasi devletçidir. Osmanlı da devletçiydi. Üstelik bu iki formasyonun devletçilikleri de had safhadadır, hiçbir sınır tanımamaktadır. Osmanlıdaki devletçilik anlayışı olabilecek en büyük ölçek de idealize edilen bir devletin insan hayatının tüm alanlarını kapsaması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Çok kısaca söylemek gerekirse, bu kavrayış maddî ve menevî; toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel tüm olanakları devletin hizmetine vermeye ve bütün bu alanları devletin talimatları doğrultusunda düzenlemeye yöneliktir. Osmanlı devlet idealizmi bu açıdan ne bireye, dolayısıyla ne de vatandaşa dayanır. Bunun sonucu olarak devlet memurları kapıkulu, çalışan halk da reaya (sürü) olarak sınıflandırılmaktadır. Bu devlet kavrayışının anlamayı kolaylaştırmak amacıyla biraz sistematik hale getirilmesi durumunda ortaya çıkan şema, herkesin onun kölesi olduğu biçimindedir. Daha açık bir ifadeyle, Osmanlı devlet kavrayışı herhangi bir özgür bireysel iradenin oluşmasına olanak tanımadığı gibi, çeşitli zorluklardan ötürü ortaya çıkan cemaatleri de tamamen kendi düzenlediği çerçevelere oturtmuştur. Böylesine bir sistemde siyasal toplum diye bir şey yoktur. Siyaset olmayınca da, devlet idealizmi ifade edilebilir yegâne ideal olarak kalmaktadır.

Resmî sosyal demokrasi Osmanlı'nın devlet idealizmi ve fetişizmini devralmıştır. Jön Türkler-İttihat ve Terakki çizgisi üzerinde yer alan CHP'den türeyen resmî sosyal demokrasi için de devlet amaçtır. Oysa, kapitalizm ile sosyalizmin kesişme terimi olarak ortaya çıkan asıl sosyal demokrasi, sosyal kimliğinden ötürü toplumu (ları) devlete nazaran ve demokrat kimliğinden ötürü de bireyi, yani vatandaşı topluluklara nazaran öne çıkartmaktadır. Bunun sonucu olarak, sosyal demokrasi devleti, bireysel iradelerin yaptığı bir toplumsal ve siyasal sözleşme sonucu kurulan bir ortaklık olarak kabul etmektedir. Sosyal demokrasi bu konuda Aydınlanma ve Fransız Devrimi dönemlerinin "İnsan" ve Vatandaş hakları, toplumsal söz-

leşme, genel irade, egemenliğin ulusa ait olması vb. kavramlarına sadık kalmayı sürdürmektedir. Sosyal demokrasinin siyasal doktrinini kavrayabilme konusunda, vatandaş ve birey kimliği kilit bir kavram oluşturmaktadır.

Batı Avrupa'da Rönesans oluşumuyla birlikte, Antikitenin ve Orta Çağın cemaatçiliğinden sıyrılan insanlarla, birey denilen, kendi başına düşünebilen, kendi başına bir şeyler yapabilen ve kimliğini bir cemaate atfen değil de, bizzat kendi yaşam öyküsüne göre oluşturan bir canlı türü ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra, ulusal devletin kurulma süreci, devletin kendi antitezi olan ayrıcalıklı tabakalara nazaran, bireylerin desteğini aramasına yol açmıştır. Bu durumda devlet ile birey aynı oluşumun sonuçları olarak belirmişlerdir. Böylece, modern devletin asıl kurucu unsurlarının başında birey kimliğini tam anlamıyla iktisab etmiş yurttaş yer almaktadır. Buna karşılık Osmanlı Devleti böylesine kuruluş süreçlerinden geçmediği için, her şeyi kendi varoluşu doğrultusunda düzenleyen, bir bakıma yalnızca kendi için varolan bir formasyon olarak biçimlenmiştir. Bunun sonucunda Batı sosyal demokrasinin **credo**'su birey ve yurttaş olurken, Türkiye'deki resmî sosyal demokrasinin amentüsü devlet olmuştur.

Bunun yanı sıra, sosyal demokrasinin başlıca tutumlarından biri olan ekonominin, üretim safhasına değil de, bölüşüm safhasına müdahalesi öne çıkmaktadır. Sosyal demokrasi, kapitalizmi veri olarak kabul etmekte ancak, bu tarzın neden olduğu sayısız haksızlığı bölüşüm aşamasında gidermeyi hedeflemektedir. İşte sosyal demokrat devlet, bu noktada önem kazanmakta ve bizde kavrandığının tersine, yurttaşın hizmetinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Oysa, Türkiye'deki resmî sosyal demokrasi üretim aşamasına müdahale etmeyi şiar edinmiştir. Buna karşılık bölüşüm neredeyse kendi haline bırakılmıştır. Bir bakıma taşlar bağlanıp, köpekler salınmıştır. Çünkü ülkemizdeki sosyal demokrat görüş, ekonominin üretim aşamasına sosyalist bir şekilde müdahale etmeyi düşünmemektedir. Zaten daha önce de söylediğim üzere, sosyal demokrasinin kendine özgü bir ekonomik doktrinini yoktur, ekonomiye müdahalesi ya sosyalizmi yerleştirme biçiminde olabilir, ya da kapitalist kurallar içinde kalır. Kapitalist kurallar içinde kalındığı sürece de bu devlet kapitalizmi olmaktan öteye geçemez. İyice altını çizerek söylüyorum: Üretim araçlarının mülkiyetinin tamamının veya çoğunun devletin elinde olması, ekonominin kapitalist olmaktan çıkartılmasına yetmez. O halde kapitalist kurallar dahilinde bir müdahale söz konusudur ki, bu durumda, bölüşüm alanı da serbest olduğu için, kapitalist olmayanların içinde buldukları koşullar daha da ağır olacaktır.

Bu mantığı daha ileri götürürsem, gerçek sosyal demokrasi korkulu rüyası olan, ekonominin tekellerinin eline geçmesi durumu, ülkemiz sosyal demokratları eliyle kapitalist bir devlet tekelciliği biçiminde ortaya çıkacaktır. Bir ara sonuç olarak, Türkiye'deki resmî sosyal demokrasi, devlete ve ekonomiye bakışı açısından asıl sosyal demokrasi tam zıddında yer almakta ve Osmanlıyla özdeşleşmektedir. Çünkü Osmanlı devlet kavrayışı, her şeyi, bu arada ekonomiyi devlet adına tekelleştirmeye yöneliktir. Bu soyut kavrayışın somuttaki yansıması, her şeyin padişahın kişisinde tekelleştiği, hiçbir kişisel irade ve girişimin kalmadığı, neredeyse geçimlik bir ekonomi düzeyinde dengeye gelmesi biçiminde olmaktadır. Bu kapsayıcı ve tüm alternatifleri hem reddeden hem de yok eden devlet anlayışı her türden kişisel, bireysel varoluşları a priori düşman olarak gördüğünden, "dış düşman"ın yanı sıra "iç düşman" gibi olanaksız bir kavram yaratarak (olanaksızdır, çünkü içeridekiler ancak muhalif olabilirler, muhalefet de düşmanlık değil, demokrasi olmazsa olmaz unsurlarından biridir) kendi vazgeçilmezliğini üretmekte, çoğulluğu ve çeşitliliği ise güdükleştirmektedir, hatta limite tamamen yok etmektedir. Bunun sonucu olarak, toplumun çeşitli kesimleri "gelenekler" denilen köhneliklerin içine hapsolarak, hem vatan safinda bütünleşmemekte, hem de değişme sürecinin iyice dışında kalmaktadırlar. Bu durumda her tür değiştirme tepeden inme olmakta ve çok ilginç bir nokta olarak, yöneticilerin "ilerici", halkın "gerici" olduğu teorilerinin üretilmesine varacak kadar büyük çelişkiler yaşanmaktadır.

Devlet ve onunla özdeşleşmiş ve ancak onun sayesinde varolabilen kapıkullarının, mümkün son sınırlarına kadar idealize ettikleri bu devlet, dünyanın dışında olmadığı için, reayaya bir değişmezlik mitosunu dayatıp, onu geleneksellik adacıklarına hapsederken, kendi dışında meydana gelen değişmelerin etkilerine maruz kaldığında, içe karşı tutturduğu türkünün dışa karşı sökmediğini geç de olsa anlamaktadır. Bunun sonucunda bazı tadilat gerekli olmakta ama değişmezlik safsatasına inandırılmış ve hiçbir girişim olanağı ve alışkanlığı edinememiş, bir de üstelik köhneliklere mahkûm olmuş, bunları olması gereken, değişmez varoluş tarzları olarak benimsemiş olan halk, son derece yalın bir mantıktan, "değişmezlin değiştirilmezliği" ilkesinden hareketle bunlara karşı çıkmaktadır. O zaman kahraman ilerici devletlû ile "gerici" halk arasında çatışma olmakta ve bu sürecin ilerlemesiyle "halk için, halka rağmen" gibi daha sofistike, ama çok daha devletçi bir noktaya gelmektedir.

Halkın birey ve yurttaş olmasına izin vermeyen, devleti padişahın kişisinde (ve yalnızca onun) yücelten ve siyasal toplumu (**res publica**, **politeia**) olabilecek en dar sınırları içinde donduran Osmanlı egemen zihni-

yeti, Türkiye'deki resmî sosyal demokrat ideolojinin benzeri konulardaki tutumları karşısında yabancılık çekmez, sıla hasreti duymazdı.

2- Türkiye'deki resmî sosyal demokrasinin ekonomi anlayışı bir komuta ekonomisi zihniyetidir. Osmanlı'nınki de öyleydi. Batı sosyal demokrasisi ise, ekonominin bireylerin karar alanı olduğunu düşünmektedir. Kısaca göstermeye çalışacağım üzere, bu konuda da ülkemizin resmî sosyal demokrat ideolojisi Batı'nınkinin tamamen zıddında ve Osmanlı kavrayışının hemen yanı başındadır.

Resmî sosyal demokrasi "her şeyin en iyisini devlet yapar" anlayışına sadıktır. Çünkü yukarıda andığım değişmenin tepeden inme olarak gerçekleştirilmesi gerekliliğine ve en iyi kadroların devletin içinde olduğuna veya olması gerektiğine inanmaktadır; bu durumda ekonomi bireysel kararlara ve piyasa mekanizmalarına bırakılabilecek bir alan olarak görülmektedir. Ekonomi onlara göre, devlet tarafından ve esas olarak devletin belirlediği öncelikler doğrultusunda yönetilmesi gereken bir alandır. Bu konuda Osmanlı ile olan benzeşme tamdır. Osmanlı ekonomi anlayışı, esas olarak devletin varlığını sürdürmeye yönelik olmuştur. Fazla uzağa gitmenin gereği yoktur. İmparatorluğun tüm ekonomisi başkentin, yani devletin kalbinin iâşesine dayalıdır ve bunun dışında herhangi bir ekonomik endişe olmamıştır. Osmanlı sisteminde, herhangi bir beledî örgütlenmenin ortaya çıkarması, bu sistemin özünün kavranması halinde, şaşkırtıcı gelmemektedir. Çünkü belediye, sınırlı bir çerçeve içinde olsa bile, bireylerin idealize edilmiş bir devlet kavrayışının dışında, başka endişeler de taşımaları anlamına gelmekte ve Batı deneylerinin gösterdiği üzere, yurttaşlık bilinci bu noktadan itibaren oluşmaktadır. Osmanlı tarihinin tümü boyunca devleti kurtarmaya yönelik çabaların sonsuzluğuna rağmen, vatandaş hakları konusunda herhangi bir talebin belirmemiş olması açıklayıcıdır. Bunun yanı sıra, devletin her yerde hazır ve nazır varlığı, insanların haklar değil de, ayrıcalıklar peşinde koşmalarına yol açmıştır. İlginç nokta, Osmanlı'nın haklara değil de, ayrıcalıklara dayalı bölüşüm teorisi, başka bir örtü altında, Türkiye'nin resmî sosyal demokrasisi tarafından da sürdürülmektedir. Çünkü, devletin ekonominin motoru olduğunun kabul edilmesinin başka türlü bir sonuç doğurması olanaksızdır.

Resmî sosyal demokrasi fiyatlardan dolaşıma, hangi malların üretileceğinden kendi devlet hiyerarşisi anlayışına göre şekillenen ücretlere varana kadar, ekonomik alandaki her şeyi düzenleme taraflısıdır. Oysa Batı'nın sosyal demokrat anlayışı, ekonominin bu cephelerine ancak çok düşük boyutta müdahale etmekte, asıl ilgisini ulusal hasılanın bölüşümüne ilişkin konulara yöneltmektedir. İlginç ama şaşkırtıcı olmayan bir nokta olarak, Türkiye'-

deki resmî sosyal demokrasinin gündeminde bölüşüme müdahale gibi bir konuya pek rastlanmamaktadır. Bu konuda söylev düzeyinde söylenen sözlerin de geçerliği yoktur. Çünkü üretim alanına müdahale, bölüşüm alanına müdahale olanağını ortadan kaldırır. Biraz daha ayrıntıya girerek açıklamaya çalışırsam, kapitalizmin ortaya çıktığı andan itibarenki değişmez ve büyük rüyası rekabeti yok etmek, ekonominin üst katlarına spekülasyonu egemen kılmak ve böylece talep cep hesini denetim altına alarak, arz cephesini ekonominin tümüne emreder hale getirmek. Bütün bunların sonucunda fiyatları kendi keyfine tabi, dolayısıyla da bölüşümü kendi amaçları doğrultusunda gerçekleştir duruma sokmak olmuştur.

İyice bilinmelidir ki, kapitalizm rekabetin varolduğu bir noktada yaşayamaz. Onun varolabileceği yegâne alan rekabetsizlik kesimidir. Bu nedenle rekabeti yoketmek bu tarzın en büyük tutkusudur. Rekabet kapitalizme yalnızca üretim alanın da değil, aynı zamanda dağıtım alanında ve özellikle de faktör piyasalarında köstek olmaktadır. Bu açıdan kapitalizmin tam egemenliğini kurabilmesi, faktör piyasalarını tam denetlemesi halinde mümkündür. Gelişmiş ülkelerde faktör piyasalarının demokratik kazanımlar doğrultusunda örgütlenmiş olmaları ve bunun yanı sıra sosyal demokrasinin iktidar ve muhalefetteki müdahaleleri bu düşün gerçekleşmesini engellemektedir.

Oysa Türkiye'deki sosyal demokrasi genetik devletçiliğiyle, faktör piyasalarını komuta ekonomisi içinde denetim altında tutmaya yönelmektedir. Sosyal demokrasinin varolabileceği ortamın ekonomik bazı da kapitalizm olduğundan, talihin garip bir cilvesi olarak, kapitalizm bu gibi durumlarda kendine en yatkın alanı bulmuş olmaktadır.

Ülkemizdeki resmî sosyal demokrasi, Osmanlının "kerim devlet" anlayışını da miras almıştır. Kapitalist ekonomide fiyatların piyasada, arz ve talebe göre oluştuğu söylenmektedir. Bunun kapitalizmin doğasıyla uyumadığını ve propagandaya yönelik ideolojik bir soyutlama olduğunu söylemiştim. Aslında fiyatların piyasada ve arz ve talebe göre oluşmasını isteyen sosyal demokrasidir. Ancak kerim devlet anlayışı fiyatları kendi belirlediği için, bu açıdan tekelci kapitalizme yaklaşmakta, bu durum ekonomik açıdan çok kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Mal ve faktör fiyatlarının devlet tarafından belirlenmesi, emek piyasasında ücretlerin üretkenliğe göre değil de, kimsenin "aç açık kalmaması" gibi, son derece paternalist bir doğrultuda belirlenmesine yol açmaktadır. Bunu herkesin devlete yamanma isteğiyle birleştirdiğimiz zaman, yeteneksizliğin ödüllendirildiği ilkel bir ücret politikası ve bundan doğan büyük haksızlıkların kaynağını bulmuş oluruz.

Hemen her şeyin fiyatının devlet tarafından belirlenmesi sosyal adaleti sağlamaz, aksine bozar ve yalnızca kapitalizmin, ve bizim örneğimizde devlet kapitalizminin yararına olur. Gelişmiş ülkelerin sultasındaki tüm az gelişmiş ekonomilerin devletçi olması raslantı mıdır?

3. Türkiye'deki resmî sosyal demokrasi sivil toplumun karşısındadır. Tıpkı Osmanlı gibi her şeyi devletin denetim ve işlevinde örgütlemek istemesi, bireylerin ve toplulukların farklı kimlikler üretmelerine izin verici nitelikte değildir. Bunun en tipik örneğini resmî sosyal demokrasinin laiklik anlayışı, dinsel ve dünyevi kürelerin birbirlerine müdahale etmemeleri anlamındaki laisite değil de, bu iki küreden birinin bir parçası olan devletin dini denetim altında tutmasına yönelik olan laisizm olmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak din de dünyeviye müdahale etmekte, hatta limite dünyevi ile ruhaniyi tek bir kalıpta birleştirmeye yönelmektedir. Böylece laikliğin Türkiye'de kökleşmesi bir başka bahara kalmaktadır.

Türkiye'deki resmi sosyal demokrasinin bu tespitler doğrultusunda, Batı sosyal demokrasilerinin zıddında olduğunu ve anakronik bir Osmanlı zihniyetini sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Öte yandan ülkemizdeki resmi sosyal demokrasi bu haliyle üçüncü dünya ülkelerinin çoğunda ya iktidarda (teorik olarak hangi siyasetten yana olduklarını iddia ederlerse etsinler, hepsi de üçüncü dünya devletçiliği diyebileceğimiz aynı siyasal tavrın içinde yer almaktadırlar), ya da muhalefette varolan popülist, devletçi ve anahatları itibariyle peroncu olan partileriyle neredeyse aynı reflekslere sahiptir. Bütün bunlardan hareketle resmî sosyal demokrasiye yol göstermek aklımın ucundan bile geçmemektedir ama eğer Osmanlı sosyal demokrat olsaydı, ancak böyle olurdu diyebilirim. Karşı olduğunu sıklıkla iddia ettiği bir zihniyetle bu kadar özdeş olmak Türkiye'ye özgü bir nitelik olsa gerek.